

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

КЛЄРІНІ Г. В.,

здобувач кафедри земельного

та аграрного права

*(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)*

УДК 349.42

ПРО ДОГОВІР СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ
З ДЕРЖАВНОЮ ПІДТРИМКОЮ

У статті розглянуто характерні риси договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Обґрунтовано зарахування зазначеного договору до аграрно-правових договорів.

Ключові слова: *договір страхування, державна підтримка, сільськогосподарська продукція, страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.*

В статье рассмотрены характерные черты договора страхования сельскохозяйственной продукции с государственной поддержкой. Обосновано отнесение указанного договора к числу аграрно-правовых договоров.

Ключевые слова: *договор страхования, государственная поддержка, сельскохозяйственная продукция, страхование сельскохозяйственной продукции с государственной поддержкой.*

The article examines the characteristics of the contract of the insurance of agricultural products with state support. Grounded assignment of this contract among the agro-law contracts.

Key words: *contract of the insurance, government support, agricultural products, agricultural products insurance with state support.*

Вступ. Відносини страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою опосередковуються відповідною договірною формою. Зважаючи на недосконалість правового регулювання таких договірних відносин, недостатню їх дослідженість в аграрно-правовій науці, можемо сказати, що існує потреба в науковому обґрунтуванні характерних рис договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Результати здійсненого доктринального аналізу матимуть важливе значення як для розвитку наукових явлень про сутність і специфіку договірних відносин у сфері агрострахування, так і для вирішення проблем у правозастосуванні.

Відмітимо, що питання щодо договірних відносин у сфері страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою вже порушувалися в окремих наукових працях [1; 2; 3, с. 107]. Проте існує потреба з'ясувати сутність і особливості договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою з урахуванням оновлення аграрного законодавства України останніми роками. Усе це свідчить про актуальність теми статті.

Постановка завдання. Завдання статті – розкрити характерні риси договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, обґрунтувати можливість його зарахування до аграрно-правових договорів.

Результати дослідження. Договір страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою є різновидом договору страхування, унаслідок чого на нього поширюються загальні правові приписи щодо останнього. Так, нормативне визначення договору страхування закріплено в ст. 979 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV [4], згідно з якою за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується в разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник – сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору. Майже аналогічно розглядуваний договір визначається в п. 1 ст. 354 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р. № 436-IV [5], а також у ч. 1 ст. 16 Закону України «Про страхування» від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР [6] (у редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» від 4 жовтня 2001 р. № 2745-III [7]).

Договір страхування належить до групи договорів про надання послуг [8, с. 37], адже надання страхової послуги невіддільно пов'язане з діяльністю страхової компанії [9, с. 95]. Щодо юридичних характеристик договору страхування, то його вважають: (а) оплатним (діям страхувальника відповідає обов'язок страховика вчинити зустрічну дію), (б) двостороннім (у кожній з його сторін виникають права й обов'язки); (в) реальним (за загальним правилом, договір страхування набирає чинності з моменту внесення першого страхового платежу) [8, с. 34, 35]. Також договір страхування характеризують як взаємний і ризиковий (алеаторний) [10, с. 715].

Наведені характеристики договору страхування повною мірою притаманні й договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Визначення останнього закріплено в абз. 4 п. 1 ст. 1 Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 9 лютого 2012 р. № 4391-VI [11] (далі – Закон), який визначає, що договір страхування (стандартний договір страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою від сільськогосподарських виробничих ризиків) – це договір страхування, що укладається між страховиком і страхувальником – сільськогосподарським товаровиробником – зі страхування сільськогосподарської продукції на умовах, установлених законом.

Наведені нормативні приписи дають змогу виділити такі характерні риси договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою:

1) розглядуваний договір є різновидом договору страхування, а звідси йому притаманні наведені раніше ознаки і юридичні характеристики останнього;

2) укладається такий договір між страховиком і страхувальником, при цьому останнім обов'язково є сільськогосподарський товаровиробник;

3) цей договір пов'язаний зі страхуванням сільськогосподарської продукції, він опосередковує сільськогосподарську діяльність, застосовується у сфері виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників, спрямований на мінімізацію ризиків пошкодження чи втрати сільськогосподарської продукції;

4) умови договору страхування чітко встановлені законом. Передусім ідеться про істотні умови договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, що закріплені ст. 22 Закону [11]. Проте варто зазначити, що насправді такі умови договору встановлені не лише названим Законом, а й підзаконними нормативно-правовими актами. Так, наприклад, відповідні умови страхування посівів і майбутнього врожаю озимих зернових сільськогосподарських культур із державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весь період вирощування (страховий продукт 1), а також стандартні страхові тарифи для такого страхування затверджені Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України й Розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг «Про деякі питання здійснення страхування посівів та майбутнього врожаю озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весь період вирощування» від 21 травня 2014 р. № 184/1501, зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 2 липня

2014 р. за № 715/25492 [12]. Відповідні умови й страхові тарифи для страхування з державною підтримкою також визначено для майбутнього врожаю (а) соняшнику [13], (б) ярих зернових сільськогосподарських культур [14], (в) цукрового буряку [15], (г) озимих зернових сільськогосподарських культур [16], (д) кукурудзи на зерно [17], (е) сої [18];

5) форма розглядуваного договору страхування чітко визначена шляхом затвердження органами державної влади типових (стандартних) договорів страхування. Зокрема, сьогодні затверджено типові (стандартні) договори страхування майбутнього врожаю від сільськогосподарських ризиків на весь період вирощування (страховий продукт 1) озимих зернових сільськогосподарських культур, соняшнику, ярих зернових сільськогосподарських культур, цукрового буряку, зернових сільськогосподарських культур, кукурудзи на зерно, сої. Правова природа таких типових (стандартних) договорів страхування визначена в п. 4 ст. 179 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р. № 436-IV [5], згідно з яким сторони не можуть відступати від змісту типового договору, але мають право конкретизувати його умови. З метою гарантування використання такої типової (стандартної) форми договору страхування, законодавство містить спеціальний припис, що в рамках програми державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції страхові компанії використовують тільки стандартні договори страхування (абз. 4 п. 1 ст. 1 Закону [11]). Уважаємо використання таких типових (стандартних) договорів під час страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою цілком обґрунтованим, оскільки це дає змогу уникнути можливих непорозумінь під час оформлення договірних відносин, гарантувати дотримання прав і виконання обов'язків їх учасниками;

б) договір страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою укладається відповідно до вимог стандартного страхового продукту. Абзацом 10 п. 1 ст. 1 Закону [11] визначено, що стандартний страховий продукт (страховий продукт) – це комплекс документів, що містить певні визначені (стандартні) умови страхування, які не можуть змінюватися і є обов'язковими для виконання сторонами за договором страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Як стверджують дослідники, перші стандартні страхові продукти були розроблені фахівцями Проекту ІФС (Міжнародної фінансової корпорації) на підставі міжнародного досвіду агрострахування з урахуванням українських реалій. Сьогодні на страховому ринку використовується декілька стандартних страхових продуктів, що стосуються як озимих культур – пшениці, ячменю, жита, тритикале, ріпаку, так і ярих – пшениці, ячменю, соняшника, цукрового буряку [19, с. 132]. Однак п. 6 Порядку та умов надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій), затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 813 [20], закріплено, що страхування сільськогосподарських культур із державною підтримкою може здійснюватися лише відповідно до (а) страхового продукту 1 – на весь період вирощування, (б) страхового продукту 2 – на період перезимівлі, (в) страхового продукту 3 – на весняно-літній період. Жодних стандартних страхових продуктів, що можуть використовуватися під час страхування сільськогосподарських тварин, продукції тваринництва з державною підтримкою, законодавством України до цього часу не визначено, що унеможливило здійснення такого страхування.

Як стверджує А.М. Статівка, договір страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою має свої особливості [21, с. 119]. Справа в тому, що законодавство України містить особливі приписи щодо істотних умов договору страхування, що використовуються в цьому випадку, зважаючи на специфіку суспільних відносин щодо страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Так, ст. 22 Закону [11] закріплює, що в договорі страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, крім умов, установлених Законом України «Про страхування», обов'язково зазначаються: (а) кадастровий номер і площа земельних ділянок, зайнятих застрахованими культурами, або координати глобальної системи позиціонування (GPS – супутникової системи навігації) – під час страхування врожаю; (б) вид, порода,

санітарно-ветеринарний стан, ідентифікаційний номер (якщо присвоєний) тварини – під час страхування сільськогосподарських тварин; (в) вид, класифікація, умови розведення та показники вилову живих водних ресурсів – під час страхування живих водних ресурсів; (г) кількість бджолосімей у вуликах, їх продуктивність, умови їх розведення – під час страхування у бджільництві; (д) прогнозований обсяг продукції (врожайність) у природі та ціни, що використовуються для розрахунку страхової вартості вирощеної продукції; (е) рівень страхового покриття; (є) основні агротехнічні й технологічні заходи, які страхувальник зобов'язується виконати; (ж) порядок визначення розміру страхового відшкодування. Проте договір страхування може включати й інші умови, що не суперечать законодавству.

Як убачається, всі закріплені законодавством додаткові істотні умови договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою пов'язані з особливостями самої сільськогосподарської продукції та її різних видів – продукції рослинництва чи тваринництва. Фізичні характеристики сільськогосподарської продукції враховуються в процесі здійснення її страхування, зокрема вони впливають на розрахунок страхової вартості такої продукції, рівень страхового покриття, порядок визначення розміру страхового відшкодування тощо.

Також сфері сільськогосподарського страхування притаманні специфічні страхові випадки, що передбачаються в договорі страхування й мають переважно об'єктивний характер. Очевидно, що особливості сільськогосподарського ризику визначаються специфікою виробництва в галузі. Для сільськогосподарського виробництва властиві порушення в процесах органогенезу (росту й розвитку рослин) у рослинництві, що призводить до ушкодження та загибелі сільськогосподарських культур. У тваринництві порушення виробничих процесів призводить до хвороб і загибелі тварин [22, с. 37]. Зважаючи на це, у сфері рослинництва страховими випадками можуть виступати видування, вимокання, вторинні хвороби рослин, град, ґрунтова кірка, епіфітотія, земельний або земельно-водний сель, пожежа, посуха (засуха) тощо. Тваринництву притаманні інші страхові випадки, як-то: загибель, знищення, вимушений забій тварин унаслідок інфекційних хвороб, пожежі, вибуху, урагану, блискавки, дії електричного струму, сонячного або теплового удару, повені, обвалу, бурі, задушення, потрапляння під транспортні засоби тощо. Зазначимо, що сьогодні законодавством України умови страхування тварин, тваринницької продукції й відповідні страхові тарифи не встановлено, що унеможливує здійснення такого страхування.

Викладене дає змогу розглянути питання про можливість зарахування договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою до аграрно-правових договорів, сутність і юридична природа яких характеризуються в науці аграрного права. Так, наприклад, А.Г. Бобкова та Ю.М. Павлюченко пропонують таку класифікацію аграрно-договірних зобов'язань: договори матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників; договори на виробництво сільськогосподарської продукції; договори про реалізацію сільськогосподарської продукції; договори виробничо-технічного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників; договори про використання науково-технічної продукції в сільському господарстві [23, с. 137].

Однак для цілей нашого дослідження вважаємо найпридатнішими наукові напрацювання А.М. Статівки, який ділить договори в агропромисловому комплексі за їх метою, зазначаючи, що існують договори, які укладаються: (а) для створення в процесі спільної виробничої співпраці певного сільськогосподарського продукту, будь-яких товарів, унесення суттєвої зміни до об'єкта аграрного виробництва; (б) для реалізації виробленої продукції (товарів), придбання матеріально-технічних засобів з метою забезпечення функціонування основного аграрного виробництва; (в) з метою надання різноманітних послуг, що сприяють нормальному аграрному виробництву [24, с. 45]. Виходячи з такого поділу, можна стверджувати, що договори страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою належать саме до останньої групи аграрно-правових договорів, адже на їх підставі сільськогосподарським товаровиробникам надаються відповідні послуги у сфері страхування.

Уважаємо, що підставою для зарахування договорів страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою до аграрно-правових договорів передусім є їх суб'єктний склад, адже участь у таких договірних відносинах як страхувальника сільськогосподарського товаровиробника є обов'язковою. Без участі такого товаровиробника укласти договір страхування з державною підтримкою не видається за можливе. Більше того, розглядувані договори страхування укладаються у сфері сільського господарства, пов'язані зі здійсненням сільськогосподарськими товаровиробниками своєї виробничо-господарської діяльності, сприяють мінімізації ризиків пошкодження чи втрати вироблюваної названими особами сільськогосподарської продукції. У сукупності наведене дає змогу вважати договори страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою аграрно-правовими.

Висновки. Проведене дослідження дало можливість виокремити характерні риси договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, висвітлити особливості його правової регламентації законодавством України, а також обґрунтувати зарахування названого договору до аграрно-правових договорів. Установлено потребу в затвердженні стандартних страхових продуктів для страхування сільськогосподарських тварин, тваринницької продукції з державною підтримкою.

Перспективою подальших наукових розвідок може бути використання отриманих результатів у наступних наукових дослідженнях, а також висвітлення правового регулювання вживання заходів державної підтримки під час страхування сільськогосподарської продукції.

Список використаних джерел:

1. Горіславська І. Специфіка договору страхування у сільському господарстві / І. Горіславська // Підпр-во, госп-во і право. – 2009. – № 10. – С. 136–137.
2. Горіславська І. До питання про договір страхування за участю сільськогосподарських товаровиробників / І. Горіславська, А. Дмитренко // Підпр-во, госп-во і право. – 2013. – № 8. – С. 72–75.
3. Науково-практичний коментар Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» / за ред. А.М. Статівки. – Х. : Юрайт, 2013. – 432 с.
4. Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № № 40–44. – Ст. 356.
5. Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № № 18, 19–20, 21–22. – Ст. 144.
6. Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
7. Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 7. – Ст. 50.
8. Безсмертна Н. Договір страхування в системі цивільно-правових договорів / Н. Безсмертна // Право України. – 2004. – № 3. – С. 34–37.
9. Яворський Я. Ознаки договору страхування: українська практика та зарубіжний досвід / Я. Яворський // Право України. – 2007. – № 9. – С. 94–96.
10. Луць В.В. Глава 41. Страхування / В.В. Луць // Цивільне право України. Особлива частина : [підруч.] / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – С. 715–738.
11. Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 41. – Ст. 491.
12. Офіц. вісн. України. – 2014. – № 56. – Ст. 1539.
13. Про деякі питання здійснення страхування майбутнього врожаю соняшнику з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весь період вирощування : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України й Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, від 24 вересня 2015 р. № 371/2285, зареєстр. в Мін-ві юстиції України 13 жовтня 2015 р. за № 1242/27687 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 86. – Ст. 2899.
14. Про деякі питання здійснення страхування майбутнього врожаю ярих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весь період вирощування : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України й Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулю-

вання у сфері ринків фінансових послуг, від 24 вересня 2015 р. № 374/2284, зареєстр. в Мін-ві юстиції України 13 жовтня 2015 р. за № 1235/27680 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 86. – Ст. 2898.

15. Про деякі питання здійснення страхування майбутнього врожаю цукрового буряку з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весь період вирощування : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України й Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, від 10 грудня 2015 р. № 472/3050, зареєстр. в Мін-ві юстиції України 31 грудня 2015 р. за № 1672/28117 // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 5. – Ст. 280.

16. Про деякі питання здійснення страхування майбутнього врожаю озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весняно-літній період вирощування : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України й Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, від 7 квітня 2016 р. № 131/718, зареєстр. в Мін-ві юстиції України 27 квітня 2016 р. за № 649/28779 // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 40. – Ст. 1522.

17. Про деякі питання здійснення страхування майбутнього врожаю кукурудзи на зерно з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весь період вирощування : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України й Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, від 16 червня 2016 р. № 210/1276, зареєстр. в Мін-ві юстиції України 15 липня 2016 р. за № 966/29096 // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 61. – Ст. 2105.

18. Про деякі питання здійснення страхування майбутнього врожаю сої з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весь період вирощування : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України й розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, від 30 червня 2016 р. № 220/1430, зареєстр. в Мін-ві юстиції України 25 липня 2016 р. за № 1023/29153 // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 64. – Ст. 2155.

19. Прищеп О. Український агростраховий ринок готується до масштабних реформ / О. Прищеп // Юридичний журнал. – 2014. – № 4/5. – С. 132–133.

20. Офіц. вісн. України. – 2012. – № 66. – Ст. 2704.

21. Статівка А.М. Правове регулювання державної підтримки вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників як засобу забезпечення продовольчої безпеки / А.М. Статівка // Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України : [моногр.] / за ред. В.Ю. Уркевича та М.В. Шульги. – Х. : ФОП Шевченко С.О., 2013. – С. 85–120.

22. Горіславська І.В. Правові засади здійснення аграрних страхових відносин : [моногр.] / І.В. Горіславська. – К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2013. – 228 с.

23. Бобкова А.Г. Аграрне право : [конспект лекцій у схемах] / А.Г. Бобкова, Ю.М. Павлюченко. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 244 с.

24. Статівка А.Н. Договори в агропромисловому комплексі України в умовах ринка : [моногр.] / А.Н. Статівка. – Х. : Право, 1997. – 238 с.

